ว. วิชาการ กษ. 5 : 28–31 (2530)

ความสัมพันธ์และตำแหน่งจีนที่ควบคุมต้นเตี้ยในข้าวป่าไทย สายพันธุ์ "SPR 82 – 23"

กาญจนา กล้าแข็ง[1] ชัยฤกษ์ มณีพงษ์[2] ที ที ชาง[3] และ สงกรานต์ จิตรากร[1]

บทคัดย่อ

ข้าวป่าสายพันธุ์ SPR 82 – 23 ที่เก็บรวบรวมได้จาก จ. สุพรรณบุรี ต่อมาได้จัดให้อยู่ในพวก *Oryza nivara* ถูกนำมาศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างคู่ของจีน (allelic relationship) ซึ่งควบคุมลักษณะต้นเตี้ย เปรียบเทียบกับพันธุ์ IR 8 และพันธุ์ IR 36 ที่ได้รับการถ่ายทอดจีนควบคุมลักษณะต้นเตี้ย (sd_1) มาจากพันธุ์ Dee-geo-woo-gen โดยผสมสลับพ่อสลับแม่ระหว่าง IR 8 กับข้าวป่า และผสมข้าวป่ากับสายพันธุ์ที่เป็น primary trisomic 12 สายพันธุ์ โดยใช้ข้าวป่าเป็นพ่อเพื่อหาตำแหน่งของจีนที่ควบคุมลักษณะต้นเตี้ยในข้าวป่า

ผลการวิเคราะห์ลูกชั่วที่ 1 (F_1) และลูกชั่วที่ 2 (F_2) จากคู่ผสม IR 8/ข้าวป่า, ข้าวป่า/IR 8 และ IR 36/ข้าวป่า แสดงว่าลักษณะต้นเตี้ยในข้าวป่าถูกควบคุมด้วยจีน sd_1 เหมือนกับที่พบในพันธุ์ IR 8 และพันธุ์ IR 36 แต่มีความแตกต่างกันใน ultrastructure ใน locus และความแตกต่างในสารพันธุกรรมซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับจีน sd_1 ที่อาจจะมีผลมาจาก *trans* and *cis* configurations ทำให้ลูกชั่วที่ 2 (F_2) มีลักษณะต้นสูงปานกลางและต้นสูงเกิดขึ้น

ลูกชั่วที่ 2 (F_2) จากคู่ผสม IR 36/ข้าวป่า เนื่องจากมีความแตกต่างของพื้นฐานทางพันธุกรรมระหว่างพ่อและแม่จึงทำให้มีสัดส่วนของต้นสูงปานกลางและต้นสูงปรากฏออกมามาก นอกจากนั้นยังเกิดจากอิทธิพลในทางบวกของจีนเสริม จึงพบต้นที่สูงกว่าพ่อและแม่ แม้ว่าพันธุ์ IR 36 และข้าวป่าจะมีจีน sd_1 ร่วมกันก็ตาม

การหาตำแหน่งของจีนควบคุมลักษณะต้นเตี้ยในข้าวป่าโดยใช้สายพันธุ์ primary trisomic นั้น เนื่องจากมีขนาดของประชากรของลูกชั่วที่ 2 น้อย จึงเป็นการยากที่จะระบุให้แน่นอนลงไปถึงตำแหน่งที่แน่นอนของจีนดังกล่าว แต่พอจะคาดคะเนได้ว่าจีนนั้นอาจมีตำแหน่งอยู่บนโครโมโซมที่ 4, 1, 2, 3, 9 หรือ 12

พันธุ์ข้าวที่มีการตอบสนองต่อปุ๋ยดีมักจะมีลักษณะต้นเตี้ย ซึ่งจะต้านทานการหักล้มได้ดีเมื่อได้รับปุ๋ยมากขึ้น ปัจจุบันข้าวสายพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจมีจีนควบคุมลักษณะต้นเตี้ยซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในตำแหน่งเดียวกันกับพันธุ์ Dee-geo-woo-gen ของประเทศจีน ซึ่งเป็นลักษณะด้อย (sd_1) และเป็นจีนคู่เดียว (Chang and Li, 1980) ทั้ง ๆ ที่มีต้นกำเนิดแตกต่างกัน เช่น พันธุ์ IR ทั้งหมด ยกเว้น IR 5 (IRRI, 1968) พันธุ์ข้าว Calrose 76 ของสหรัฐอเมริกา (Rutger et al., 1976; 1985) รวมทั้งพันธุ์ข้าวบางพันธุ์ของกรมวิชาการเกษตร เช่น พันธุ์ กข 1, กข 2, กข 3 การที่พันธุ์ข้าวหลายพันธุ์มีจีนต้นเตี้ยชนิดเดียวกันจะไม่เป็นผลดีต่อการผลิตข้าว ซึ่ง Chang and Li (1980) แสดงให้เห็นว่า การใช้จีนควบคุมลักษณะต้นเตี้ยชนิดเดียวกันบ่อย ๆ อาจจะเป็นสาเหตุของการลด genetic diversity และเป็นผลให้เกิดอันตรายทางพันธุกรรม (genetic vulnerability) เพราะข้าวที่มีพื้นฐานทางพันธุกรรมแคบมักอ่อนแอต่อโรค แมลง และปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ยาก แหล่งใหม่ ๆ ของจีนควบคุมลักษณะต้นเตี้ยจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการขยายฐานของพันธุกรรมให้กว้างออก

ฉะนั้น วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาจีนที่ควบคุมลักษณะต้นเตี้ยในข้าวป่าไทย สายพันธุ์ SPR 82 – 23 เพื่อนำมาใช้ในโครงการปรับปรุงพันธุ์ข้าว นับเป็นการขยายฐานของพันธุกรรมให้กว้างออกไปอีก

[1]ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี อ. ธัญบุรี จ. ปทุมธานี
[2]มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กทม.
[3]สถาบันวิจัยเรื่องข้าวระหว่างประเทศ (IRRI) ประเทศฟิลิปปินส์

อุปกรณ์และวิธีการ

การวิจัยครั้งนี้ ทำที่สถานีทดลองข้าวบางเขน อ. บางเขน กรุงเทพฯ ตั้งแต่ พฤศจิกายน 2527 ถึงเมษายน 2528 และมิถุนายน 2528 ถึงกันยายน 2528 และที่สถาบันวิจัยเรื่องข้าวระหว่างประเทศ (IRRI) ตั้งแต่มีนาคม 2529 ถึงมิถุนายน 2529 และพฤษภาคม 2529 ถึงกันยายน 2529 โดยใช้พันธุ์ข้าวต่าง ๆ ดังนี้ :–

1. ข้าวป่าไทย สายพันธุ์ SPR 82 – 23
   ข้าวป่า SPR 82 – 23 (GS. 6048) ได้รับเมล็ดพันธุ์จากศูนย์ปฏิบัติการและเก็บเมล็ดเชื้อพันธุ์ข้าวแห่งชาติ ศูนย์วิจัยข้าวปทุมธานี
2. พันธุ์ IR 8 (IRRI Acc. 10320)
   พันธุ์ IR 36 (IRRI Acc. 30416)
3. สายพันธุ์ที่เป็น primary trisomics ทั้ง 12 สายพันธุ์ ได้รับเมล็ดพันธุ์จาก Dr. G.S. Khush (IRRI)

ปลูกข้าวป่าสายพันธุ์ SPR 82 – 23 ทดสอบเปรียบเทียบกับพันธุ์ IR 8 และ IR 36 โดยการผสมแบบสลับพ่อสลับแม่ (reciprocal cross)

การหาตำแหน่งของจีนควบคุมต้นเตี้ยในข้าวป่าดังกล่าว โดยการผสมพันธุ์ข้าวป่าดังกล่าว กับสายพันธุ์ที่เป็น primary trisomics ทั้ง 12 สายพันธุ์ โดยใช้ข้าวป่าเป็นพ่อ ลูกชั่วที่ 1 (F_1) คัดเลือกเฉพาะต้นที่เป็น 2n + 1 triplo 1 – 4 จะมีความเป็นหมันสูง จึงถูกผสมกลับไปหาข้าวป่า ส่วน triplo 5 – 12 ปล่อยให้ผสมตัวเอง ศึกษาการกระจายตัวในลูกชั่วที่ 2 (F_2)

ผลการทดลอง

ผลการวิเคราะห์ลูกชั่วที่ 1 (F_1) และลูกชั่วที่ 2 (F_2) จากคู่ผสม IR8/SPR 82 – 23 และ reciprocal cross. (Table 1) พบว่าลักษณะต้นเตี้ยในข้าวป่าถูกควบคุมด้วยจีน sd_1 เหมือนกับที่พบในพันธุ์ IR 8 และพันธุ์ IR 36 แต่มีความแตกต่างกันใน ultrastructure ใน locus และความแตกต่างในสารพันธุกรรม (genetic materials) ซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับจีน sd_1 ที่อาจจะมีผลมาจาก *trans* and *cis* configurations ทำให้ลูกชั่วที่ 2 (F_2) มีลักษณะต้นสูงปานกลาง และต้นสูงเกิดขึ้น

ลูกชั่วที่ 2 (F_2) จากคู่ผสม IR 36/ ข้าวป่า เนื่องจากมีความแตกต่างของพื้นฐานทางพันธุกรรม (genetic background) ระหว่างพ่อและแม่ จึงทำให้มีสัดส่วนของต้นสูงปานกลางและต้นสูงปรากฏออกมามาก นอกจากนั้นยังเกิดจากอิทธิพลในทางบวกของจีนเสริม (modifying genes) จึงพบต้นที่สูงกว่าพ่อและแม่ แม้ว่าพันธุ์ IR 36 และข้าวป่าจะมีจีน sd_1 ร่วมกันก็ตาม

ผลการคัดเลือก F_1 (Primary Trisomic Stocks/SPR 82 – 23 สามารถคัดเลือก F_1 ที่เป็น 2n + 1 ได้จาก triplo 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10 และ 11 (Table 2)

TABLE 1. Mean, variance and percent coefficient of variation (C.V.) for plant height of parents, $F_{1's}$ and $F_{2's}$ populations.

Parents and Generations	Known Genotypes	Number Plants	Plant Height (cm)				
			Mean	Rangs	s^2	$\bar{x} \pm s_{\bar{x}}$	C.V. (%)
'SPR 82 – 23'		30	84	64 – 99	59.43	84 ± 1.41	9.23
IR8	sd_1	30	88	74 – 98	23.83	88 ± 0.9	5.5
F_1 (IR8/'SPR 82 – 23')		59	95	66 – 114	152.91	95 ± 1.6	13.0
F_1 ('SPR 82 – 23'/IR8)		21	106	94 – 119	35.76	106 ± 1.3	5.7
F_2 (IR8/'SPR 82 – 23')		125	92	38 – 153	486.10	92 ± 1.9	24.0
F_2 ('SPR 82 – 23'/IR8)		210	98	48 – 157	501.68	98 ± 1.6	22.7
IR36	sd_1 + negative modifiers	30	88	83 – 97	11.87	88 ± 63	3.9
TP6		18	71	54 – 83	50 – 93	54 ± 1.68	10.05
F_2 (IR36/'SPR 82 – 23')		525	116	60 – 162	555.14	116 ± 1.03	20.32

TABLE 2. Trisomic analysis for 8 triplo plants in the F_2 or backcross generations of primary trisomics of rice.

	F_2 or BC	total	2n		$x^2_{F_2}$ = 8:1 BC = 2:1	2n + 1		Total		$X^2_{F_2}$ = 12.5:1 BC = 3.5:1
			Tall	Dwarf		Tall	Dwarf	Tall	Dwarf	
TP3/'SPR 82 – 23'	BC	2	1	–	–	1	–	2	–	–
TP4/'SPR 82 – 23'	BC	21	15	1	5.2812*	3	2	18	3	0.7654
TP5/'SPR 82 – 23'	F_2	411	369	41	0.5125	–	1	369	42	4.7370*
TP6/'SPR 82 – 23'	F_2	990	886	93	2.5746	10	1	896	94	6.2902*
TP7/'SPR 82 – 23'	F_2	498	411	71	6.3924**	15	1	426	72	36.0925**
TP8/'SPR 82 – 23'	F_2	474	360	71	12.5476**	34	9	394	80	61.9808**
TP10/'SPR 82 – 23'	F_2	163	127	25	4.3824*	9	2	136	27	19.9274**
TP11/'SPR 82 – 23'	F_2	56	31	16	25.0241**	7	2	38	18	49.9565**

การวิเคราะห์ F_2 โดยใช้ x^2-test ค่า x^2 ของ TP4/SPR 82 – 23 ไม่แตกต่างทางสถิติ แต่เนื่องจากมีประชากรในลูกชั่วที่ 2 น้อย จึงเป็นการยากที่จะระบุให้แน่นอนว่าจีนนี้อยู่บน chromosome ที่ 4 แต่พอจะคาดคะเนได้ว่าจีนนั้นอาจมีตำแหน่งอยู่บน chromosome ที่ 4, 1, 2, 3, 9 หรือ 12

ข้อเสนอแนะเพื่อหาตำแหน่งของจีนดังกล่าวในการศึกษาต่อไป คือเพิ่มขนาดของประชากรให้มากพอที่จะประเมินผลได้

เอกสารอ้างอิง

Chang, T.T. and C.C. Li. 1980. Genetics and breeding. *In* Rice : Production and utilization, Westport, Connecticut, pp. 87 – 146.

International Rice Research Institute. 1968. IR 5-a new high-yielding IRRI variety. The IRRI Reporter 4 : 1 – 3.

Rutger, J.N., L.E. Azzini and P.J. Brookhouzen. 1985. Inheritance of semidwarf and other useful mutant genes in rice, *In* Rice Genetics, IRRI, Los Banos, Philippines. pp. 261 – 271.

Rutger, J.N., M.L. Peterson, C.H. Hu and W.F. Lehman. 1976. Induction of useful short stature and early maturing mutants in two Japonica rice cultivars. Crop Sci. 16 : 631 – 635.

Allelic Relationship and Location of Genes Controlling Short Stature in Thai Wild Rice "SPR 82 – 23"

By

K. Klakhaeng[1], C. Maneephong[2], T.T. Chang[3] and S. Chitrakon[1]

[1]Rice Research Institute, Department of Agriculture, Bangkhen, Bangkok, Thailand 10900
[2]Kasetsart University, Bangkok, Thailand, 10900
[3]International Rice Research Institute, Los Banos, Philippines

ABSTRACT

The Thai wild rice, 'SPR 82 – 23', re-identified as *Oryza nivara* was reciprocally crossed with IR 8 to test the allelic relationship of 'SPR 82 – 23' with Dee-geo-woo-gen derivatives; also as a male parent it was crossed with 12 primary trisomic stocks to locate its short-stature gene.

F_1 and F_2 analysis of the cross between 'SPR 82 – 23' and Dee-geo-woo-gen derivatives showed that the short-stature genes of 'SPR 82 – 23' share the same sd_1 compound locus but the two parents differed in the ultrastructure of the locus. Differences between parents in the genetic materials adjacent to the sd_1 locus could give rise to *trans* and *cis* configurations which lead to the appearance of intermediate and tall F_2 phenotypes. In the case of IR36/'SPR 82 – 23', larger proportions of intermediate and tall F_2 plants were obtained. Different genetic backgrounds of the two parents could allow modifying genes (modifiers) in the positive direction (taller heights) to express themselves, although IR 36 and 'SPR 82 – 23' also share the sd_1 compound locus.

The chromosomal location of 'SPR 82 – 83' was determined by trisomic segregation ratios. Because of the low F_2 population size, a conclusive finding cannot be made on the exact location of the two semidwarfing genes. It is probable that the genes are located in one of chromosomes 4, 1, 2, 3, 9 or 12.

Further studies are needed to confirm the gene system controlling the short stature of 'SPR 82 – 23'. Also more refined techniques and larger population sizes are needed to pinpoint the exact location of the semidwarfing genes in the wild rice.